

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK VI.

ČÍSLO 12.

FRANTIŠEK ŠTEIDLER:

Masaryk o legiích a válce.

Práce a zásluhy Masarykovy v osvobozenském hnutí i jeho vůdčí význam v tomto epochálním přelomu dějinného života našeho národa jsou známy. Bývá jich vděčně a pietně vzpomínáno při různých příležitostech, tvoří podstatnou část obsahu legionářské literatury. I speciální Masarykova činnost v organisaci a vývoji našeho zahraničního vojska byla již z velké části osvětlena a zhodnocena. Masarykovy řeči k legiím, projevy o legiích, výzvy k zajatcům a p., byly, až na memoranda dohodovým státníkům a vládám, uveřejněny J. Papouškem v samostatné edici.¹⁾ O Masarykových stycích s legiemi ruskými a o jeho pobytu v Rusku dobře poučuje důkladná historická práce dra J. Kudely.²⁾ Není pochyby, že pozdější doba přinese ještě více příspěvků, věnovaných speciálně Masarykovu poměru k vojenství vůbec a k legiím zvlášť, a že toto thema bude jistě vděčným předmětem studia vojenských odborníků, stejně jako filosofů a historiků. Poslouží jak k lepšímu poznání našeho branného odboje, tak i Masaryka samého. Neocenitelnou službu prokázala tomuto studiu nejnovější Masarykova kniha pamětí a úvah ze světové války,³⁾ v níž kromě jiných, i činnost legií, různé otázky vojenské a problém války zaujímají místo důležité.

Zdárný výsledek našeho odboje závisel zajisté především od vojenských úspěchů dohodových států, jež postupem doby přijaly československou věc za svou, dále však i od velikosti obětí, které přinesou příslušníci našeho národa v armádách Dohody. Nebylo možno omeziti se jen na propagandu a práci politickou, prosit, aby za naši svobodu bojovali a vítězili druzí, bylo nutno světu ukázat, že příslušníci národa sami podle svých sil a možností k tomuto vítězství jako vojáci přispívají, že jménem umlčeného lidu ve vlasti provádějí aspoň za hranicemi opravdovou revoluci „až do těch hrdel a statků“. A tak náš odboj projevoval se hned od počátku stejně politicky jako vojensky, diplomatická akce za samostatnost byla podepírána činností legií. Zodpovědný vůdce odboje musil proto obírat se i vojenstvím, nejen politikou.

Chci v tomto článku referovati o zmíněné Masarykově knize jen se zřetelem k historii legií, ukázati na její svědectví, zprávy a úvahy o vývoji, činnosti a významu legií v akci odboje a přihlédnouti ovšem také k místům, kde se Masaryk zmiňuje o vojenství, válce a o různých problémech vojenských, vynořivších se za války.

¹⁾ „Masaryk a revoluční armáda“. (Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci.) Praha 1922, str. 239 s 13 vyobrazeními. Nakladem „Činu“.

²⁾ Dr. J. Kudela, Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi. Viz můj referát ve Voj. rozhledech r. IV., 1923, str. 375—6.

³⁾ T. G. Masaryk, Světová revoluce za války a ve válce 1914 až 1918. Praha 1925, str. 650. Vydal „Čin“ a „Orbis“.

Na počátku války dlel Masaryk v Německu, odkudž se po vyhlášení mobilisace vrátil domů. Cestou měl již první příležitost, aby pozoroval a srovnával válečnou pohotovost Německa a Rakouska, vojenské přípravy a průběh mobilisace. Neušla mu ovšem ani skleslost ducha a bezradnost našich lidí, jedoucích za vojenskou povinností.⁴⁾ A přece netrvalo to dlouho a přicházely již zvěsti o projevech protirakouského smýšlení v českých plucích, hlásil se duch vzpoury, jenž se nedal zastrašiti tresty. Masaryk znovu tu jen opakuje a připomíná, co byl prohlásil již dříve, že náš odboj v Rakousku vznikl zdola, z lidu, a právě ta okolnost, že rozhodla též u něho... Pro Masaryka nastala doba, kdy vedle soustavného sledování situace politické musil se zabývatí zároveň i studiem moderního válečnictví, hodnotiti události na bojištích, zvláště bitvu na Marne a ruská vítězství v Haliči. Rusofilského optimismu, jenž zachvacoval široké vrstvy národa, sám nesdílel. Od carského Ruska spásy nečekal a jeho vojenské síle nevěřil: „Rusko vůbec je nejisté vojensky, politicky, hospodářsky, finančně.“ (Str. 31.) Přes to však, jak z následující kapitoly patrně, oceňoval i sám současnou vojenskou akci našich krajanů na Rusi hodně optimisticky a počítal zejména se značným vzrůstem ruské Družiny v budoucnu. Organizovat vojsko ze zajatců bylo jeho myšlenkou od samého počátku odboje. (Str. 44.) Prováděti revoluci brannou bylo mu především povinností mravní, příkazem dějin, vědomým pokračováním v díle husitských předků, jak to formuloval již ve známých přednáškách o Husovi v Curychu a v Ženevě r. 1915. Ve svých pamětech znovu se vrací k svému zásadnímu rozhodnutí pro odboj branný, vykládá své odlišné stanovisko proti Tolstému, Chelčickému a proti některým pacifistům doby současné, ukazuje, kterak „se svého humanitního stanoviska právem se postavil v řady bojujících“. (Str. 78.)

Otázek vojenských všímal si Masaryk po celou dobu války velmi pilně, dává se příležitostně poučovati hlavně od anglických a francouzských důstojníků. Koncem listopadu r. 1915 napsal již sám „Memorandum o válečné síle obou bojujících stran“ (str. 108), chodil i do biografů, kde se předváděly válečné filmy, se zájmem pozoroval vzrůst armády anglické a p. I politické události doby hodnotil a oceňoval také se stanoviska vojenského a snad především s vojenského. Na příklad při vypuknutí revoluce v Rusku byla první jeho starost, jaké následky bude mítí pád carského režimu pro Dohodu a vedení války (str. 155). V Anglii se tehdy od pádu carské germanofilské vlády čekalo všeobecné zlepšení, Štefánik, který se právě z Ruska vracel, byl téhož mínění, i vedoucí důstojníci ruští čekali ostřejší tempo války od nové Zatímní vlády, Masaryk však přiznává, že, jako dobrý znalec Ruska, se revoluce bál, že byl jí nemile překvapen (str. 155) a že jel do revolučního Ruska s velikými starostmi: „... šlo o to, mohou-li ještě Spojenci a do které míry spoléhat na účast Ruska ve válce.“ (Str. 161.) Netrvalo dlouho a přesvědčil se svým pobytem v Rusku, že jeho obavy byly, bohužel, oprávněny... Již koncem května r. 1917 informoval své známé v Anglii, že naděje v ruskou revoluci byly klamné, že „Spojenci s vojenským Ruskem

⁴⁾ Později uvádí Masaryk k charakteristice českého vojáka vtipný úsudek jednoho rakouského generála, který prý o Češích řekl, že „narukují jako ovce, bijí se jako lvi, a když prohráváme, radují se jako děti“. — Masaryk k tomu dodává: „Není to docela správné, ale přece vystihuje tu jistou nerozhodnost a vlastně neurčitost, kotvíci v nešťastné situaci nesamostatného, pod vojenským terorem úpícího národa.“ (Str. 455.)

počítat už nemohou a nemají". (Str. 161.) Viděl, že rozvrat ruské armády — logický důsledek demoralisace předrevoluční — je neudržitelný... Při celkové kritice carského režimu vytýká Masaryk nemilosrdně a přísně i všechny vady ruského vojenství, zdůrazňuje, že dřívější neúspěchy na frontě souvisely s „mravní hnilobou ruské vyšší společnosti a značné části celého ruského národa". (Str. 163.)

K vlastní historii legií přichází Masaryk teprve v kapitole čtyřicáté sedmé, kde vykládá, podle informací, jichž se mu dostalo, o ruské Družině a prvních snahách našich ruských krajanů o zřízení většího vojenského celku. Kritika jeho vyzněla pro tyto — snad i vlivem jednostranných informací — většinou nepříznivě, zvláště pro vojenské plány Čechů kyjevských. Vznik naší brigády na Rusi přičítá Masaryk také vlivu Štefánikovu. (Str. 178.) Kladla-li carská vláda formování legií známé překážky,⁵⁾ nevedla si v této věci lépe ani vláda revoluční. Masaryk uvádí pro to přímé svědectví při kritice socialistických představitelů v Zatímní vládě: „Kerenský, jako ministr války, dal přímo rozkaz, aby naše brigáda byla rozpuštěna, a totéž nařídil nový velitel kyjevského „Okruhu“ Oberučev, sociální revolucionář. Ministru Kerenskému jsem vyložil věc v Memorandu ze dne 22. května, plukovník Oberučev na mé zakročení také se zmínil. Obrat způsobil Zborov." (Str. 189—190.) Revoluce nevyplenila hned, jak známo, starý nešvar přímo byzantské byrokracie, panující v ruských úřadech civilních i vojenských. Masaryk osobně se přesvědčil, jak těžce se v Rusku pracuje... (str. 186, 192 a j.). A to bylo již za revoluce! Úsilí jeho neslo se v roce sedmnáctém především k tomu, aby byl na Rusi postaven napřed jeden armádní sbor, potom snad i druhý, jež by byly odeslány na bojiště francouzské. To byl starý plán Národní rady, prováděný na Rusi nejdříve Štefánikem, potom Masarykem. Vojenský plán ruský, ani plán Svazu, Masarykovi nevyhovoval. Jemu šlo o to, aby čsl. vojsko na Rusi bylo útwarem početně co nejsilnějším, technicky připraveným na všechny bojové úkoly, a hlavně ovšem útwarem samostatným, podřízeným Národní radě. Bojové určení znělo na západ, do Francie. (Str. 195.) Za to žádal ruskou vládu i francouzský ministr A. Thomas, jenž akci Masarykovu vydatně a s úspěchem podporoval.

V ruském rozvratu podařilo se udržeti čsl. vojsko jako celek a na neutrální linii. Tehdy došlo konečně i k formování čsl. armádního sboru, jenž byl povolen ruským generálem Duchoninem. O tomto generálovi zmiňuje se Masaryk velmi pochvalně, cení jej, pokud se týče práce pro nás, výše než Brusilova, Kornilova, Alexějeva. (Str. 197.) Tragická jeho smrt⁶⁾ působila na Masaryka tím více, když se později dověděl od Duchoninovy vdovy, že Duchonin počítal na místo velitele našeho korpusu... O ruských důstojnících v našem vojsku se podrobněji a jednotlivě nevyslovuje. Jen všeobecně praví, že byla mezi nimi „značnější část takových, kteří své poslání nepochopili", a že měl po této stránce mnohé obtíže. Populárního u našich vojáků pluk. Mamontova charakterisuje výstižně, nazývá-li jej člověkem dovedným, ale spíše žurnalistou a tribunem nežli vojákem. (Str. 199.)

⁵⁾ Nové je to, co se Masaryk dozvěděl od srbského vojenského attaché v Rusku p. Lontkeviče, po revoluci říjnové, že se totiž „vedoucí vojenské a vládní úřady hned 1915 formálně usnesly, že českou armádu nezřídí". (Str. 191.)

⁶⁾ Byl zvěřsky zabit od bolševických námořníků 2. prosince 1917, když Leninova vláda ustanovila vrchním velitelem praporčíka Krylenka.

Jedna z nejcennějších kapitol, věnovaných v Masarykově knize našim legiím, jest kapitola padesátá třetí, kde Masaryk kritizuje ruské legie po stránce organizační, vojensko-technické a ideové. Ukazuje nejprve na nesnáze, jež musila prodělávati organizace naší demokratické armády za ruské revoluční anarchie, jak bylo těžké překonávati náš vojenský diletantism a učiniti z bratří-dobrovolců formaci vojensky tak zdatnou, aby se vyrovnala Němcům. Jak a proč cenil si Masaryk vojenské odbornosti, svědčí zejména tato věta: „Vojenská odbornost a kázeň zaručují v boji menší ztráty; také lidskost, nejen militarism, vyžaduje dobrého ozbrojení a dobrého vojenského výcviku.“ (Str. 200.) Legie, odkázané v ruském chaosu samy na sebe, musily projevit všestrannou iniciativu. „Poměry vyžadovaly,“ praví Masaryk, „na jednotlivcích samostatnosti úsudků a akcí; v celku právě v tom legie obstála dobře. V malém i velkém se projevil talent a nadání improvisační.“ (Str. 200.) Vojenskými komitétami, zaváděnými u nás podle ruského revolučního vojska, nebyl sice nijak nadšen, ale přiměřenou jejich úpravou snažil se vyhověti do určité míry spolurozhodování samých vojáků, jak toho žádala demokratická správa dobrovolnického vojska. V dalším vykládá o vlivu a provádění sokolských zásad ve vojsku: „Idea sokolská měla značný vliv a vliv dobrý. Dělal se chyby, ale v celku se pokus přec jen podařil.“ (Str. 201.) I po stránce ideové a mravní byl Masaryk našimi vojáky spokojen: „Velká většina našich lidí byli vojáci dobří a spolehliví a plnili svůj těžký úkol zdárně a čestně.“ (Str. 202.) K vojákům byl, jak praví, kamarádský, zachováváje však při tom nezbytnou přísnost ve svých úsudcích. O život se nebál, jak dokázal mnohokrát za bolševické revoluce v Petrohradě, v Moskvě, v Kyjevě a jinde. Mohl proto žádati totéž i od vojáků.

Nejvážnějším posudkem s hlediska vojenského jest však Masarykova speciální charakteristika vojenských a bojových vlastností našich legionářů. Věnoval jí dosti místa ve své knize, chtěje tak důrazně upozorniti na schopnosti, přednosti i vady novodobého československého vojáka. „Bojovníkem,“ praví, „je náš voják dobrým, chrabřím, až k nejodvážnějšímu hrdinství; ale musí vědět, zač bojuje; obětavost ze slepé poslušnosti, jak se žádala a pěstila v armádě rakouské, byla brzy překonána. Oživení husitského ducha nebylo pouhým heslem, bylo reálním citem a odhodláním; proto také pojménování našich pluků podle Husa, Žižky atd., které se provedlo po bitvě u Zborova, nebylo pouhou historickou okrasou. Že se husitská idea neprovedla důsledně a v celém oboru válečnictví a vojenské správy, třeba vyložit z nemožnosti, překonat v rychlosti dané vojenské poměry (tradici rakouskou a ruskou) a provést svou ideu s nutným zřetelem k požadavkům doby... Náš voják je v akci rychlý; postřehuje rychle, rychle se orientuje; ale neúspěch snáší nedobře. Z nebezpečné situace se však dovede vysekat. Podotkl jsem již, jak v bitvě u Zborova ukázali naši vojáci nejen osobní udatnost, ale také značný talent hejtmanský, taktický. — Slovák je také voják dobrý; je ještě více zvyklý poslouchat než rozkazovat a řídit.“ (Str. 204—5.)

Jako ruskou revoluci únorovou, tak i bolševický převrat říjnový oceňoval Masaryk především s našeho hlediska vojenského. Zachránit mladý armádní sbor a vyvésti jej šťastně z chaosu ruského na bojiště francouzské bylo první jeho péčí. Bolševické agitace v našem vojsku se přirozeně nebál. Znal dobře duši legií, věděl, že naši vojáci nezlomí ideu, pro kterou se dobrovolně rozhodli bojovat a pro

kteřou mnozí z nich již několik let se obětovali a krváceli na frontě. Prohlédl ovšem také brzy mravní kvalitu agitačních prostředků, jimiž se snažili bolševičtí agenti převést naše vojáky do armády rudé a proto ani bolševické propagandě v našem armádním sboru nebránil. Ve své důvěře se nezklamal. K bolševikům přešlo jen asi 218 mužů a z těch, jak čteme, se hned druhého dne někteří zase vrátili... Při této příležitosti uvádí Masaryk malou episodku, příznačnou pro tehdejší dobu a poměry: „Jeden z našich „rudých“ chlubil se hned druhý den plnou kapsou hodinek. Takový argument lepším lidem otevřel oči lépe, než by byl učinil můj zákaz vyslechnout důvody bolševiků.“ (Str. 208.) Zcela jasně a přímo formuluje pak Masaryk dále své nepříznivé stanovisko k vůdcům a přívržencům bolševismu z řad našeho vojska a zajatců, odmítá po zásluze akci Munovu i bolševický pokus o převrat ve vedení odboje v Rusku, při němž bylo zneužito, jak známo, i Masarykova jména pro oklamání našich vojáků... Mělo-li býti čsl. vojsko zachováno vlastnímu účelu, pro který se bylo vytvořilo, musilo v revolučních bojích na Rusi přísně zachovávat důslednou neutralitu. Masaryk jen letmo zachycuje spleť tok událostí na Ukrajině, různé pokusy o využití našich legií se strany ruských generálů, protibolševických politiků a Ukrajinců, ale ovšem též od bolševiků, vypočítává zejména těžkosti protibolševické intervence — patrně proti těm, kdož z neznalosti věcí tvrdí, že jsme mohli tehdy snadno likvidovati sovětskou vládu na Ukrajině i v Rusku — a ukazuje, kterak jeho politika ozbrojené neutrality byla jediné správná. Dohoda neměla tehdy jasného programu ruského, byla nerozhodná i v otázce využití našeho vojska. Francie byla by nás ráda viděla na svém bojišti ve Francii, Anglie však klonila se spíše k tomu, abychom zůstali v Rusku, vlastně na Sibiři. Domněnka Masarykova, že Anglie sledovala při tom cíl vlastní obrany proti bolševickým pokusům proniknouti agitačně do Indie, zdá se mi oprávněnou.

Odmítavé zásadní Masarykovo stanovisko k ruské intervenci (t. j. vměšování se do ruských poměrů za bolševické vlády) dlužno však rozlišovati od jeho názoru na řádnou válku s bolševickým Ruskem. V tomto směru přinesla „Světová revoluce“ nové osvětlení Masarykova nekompromisního pojetí ruského bolševismu a způsobila jistě i značné překvapení u některých vykladačů Masarykovy válečné politiky ruské. Své stanovisko formuluje Masaryk takto: „Jestliže válka proti Rusku — Rusku bolševickému, neboť jiného Ruska nebylo — byla nutná, musila se formálně vypovědět a musily se udat důvody... Uvažoval jsem o válce proti bolševikům a Rusku; byl bych se s naším korpusem připojil k armádě, která by na válku s bolševiky a Němci byla stačila a která by byla hájila proti bolševikům demokracie.“⁷⁾ (Str. 226). Slova jistě významná, která zaslouží si pozornosti všech, kdo obírají se výkladem historie našich legií v Rusku v roce osmnáctém! A k tomu sluší připojit, že Masaryk, odjížděje z Ruska, aby uspil legiím přepravu do Francie, jak ústně (v rozhovorech s tajemníkem Jiřím Klecandou) tak i v písemných instrukcích nijak nevyklučoval event. nutnost energické obrany vojska, když by bolševici na nátlak Němců naše legie přepadli (str. 235). O tomto rozhodnutí Masarykově legie samy nevěděly. — Odbočka Národní rady propagovala nutnost mírného odjezdu a dobré shody s bolševickou vládou až do krajních

7) Podtrhuje autor tohoto článku.

možností — ale zdravý instinkt vojska rozhodl, jak víme, sám na předporadách v Čeljabinsku, uskutečnil hned v pravém okamžiku Masarykovu energickou obranu. Co se z této obrany později vyvinulo, jest také známo. Csl. legie přešly z obrany k útoku, podpořily snahy ruské demokracie za obrození Ruska. Jak soudil Masaryk o této změně naší neutrality v Rusku? Jeho rozkazy a poselství, poslaná z Ameriky v létě roku osmnáctého, svědčí ovšem, že naši obranu i další bojovou činnost v Rusku po boku Dohody schvaloval. „Světová revoluce“ přináší k těmto stručným vzkazům určitý komentář. Tento jest zároveň i pádným svědectvím pro světový ohlas sibiřské anabase a pro její význam v konečném úspěchu naší osvobozenské akce.

Zpráva o anabasi stihla Masaryka už v Americe. Píše proto o ní jako vzdálený pozorovatel a zaznamenává hlavně jen výsledný účinek, vyvolaný v americké veřejnosti docházejícími zprávami o vztupném vítězství našich zbraní. Škoda však, že nedovídáme se při tom též o jeho vlastních dojmech, jimiž působily na něho první zprávy o našem konfliktu s bolševiky!

Věděli jsme již dříve, že právě ruská anabase stala se pro nás nejlepší světovou reklamou a že vydatně přispěla k našemu vítězství. „Světová revoluce“ to významně potvrzuje. Americká veřejnost se, podle Masarykova svědectví, opravdu nadchla: „Opanování magistrály a obsazení Vladivostoku, to všecko se jevílo jako bajka a pohádka... Politický úspěch v Americe byl rozhodný, tím rozhodnější, že také v Evropě sibiřská anabase byla posuzována a přijímána stejně. Je jisto, že na politické rozhodnutí vlády ve Spojených Státech anabase měla vliv...“ (str. 323). Masaryk cituje při tom v poznámce dva významné dokumenty. Jest to předně dopis zemřelého již amerického ministra vnitra Mr. Lanea, nadšeně obdivujícího „postup Čecho-Slovanů pět tisíc mil ruské Asie — armádu na cizím teritoriu, bez vlády, bez pídě teritoria, jež je uznávána jako národ“ (str. 324 pozn.). Druhým dokumentem je pak známý dopis Lloyda George, v němž zpráva o sibiřské anabasi jest nazvána „v pravdě jedním z největších eposů dějin“ a v závěru jsou položena dnes často připomínaná slova: „Váš národ prokázal neocenitelnou službu Rusku a Spojencům v jejich boji za osvobození světa od despotismu. Nikdy toho nezapomeneme“ (ibidem).

Vlastní stanovisko k sibiřské epopeji počíná Masaryk vykládati teprve tam, kde se zmiňuje o nepříznivých zprávách z Ruska, o ústupu z Povolží, o různých technických nedostacích v našem vojsku a rostoucí demoralisaci... Přijímal sice tyto zprávy s klidem filosofa, jako zjev v každé válce přirozený, ale raporty dohodových důstojníků o úpadku kázně, mrzely jej ovšem nejvíce... Jest známo, že působil hned od počátku u americké vlády i u Wilsona v náš prospěch a skutečně docílil jak vypravení vojenské pomoci do Sibiře, tak i podpory amerického Červeného kříže.

Pokud se týče otázky viny na konfliktu, uvádí Masaryk v souhlase s historickou pravdou, že naše vystoupení bylo čistě obranné a že nevzniklo z žádné politiky intervenční, jak se snažili bolševici namluvit světu. Pro něho platí zejména úsudek francouzského důstojníka, později též známého bolševika Sadoula, že „již v únoru a březnu 1918 a stejně později, když propukl boj, bolševická vláda v Moskvě situaci neposuzovala správně a že naši armádě neprávem přičítala nějaké tendence reakční“ (str. 326). Při posudku o dalším průběhu anabase a naší činnosti na Sibiři omezil se Masaryk jen na to, jak byl určil své thema hned na počátku kapitoly o anabasi; píše

o ní jen tolik, „kolik je třeba pro pochopení a doplnění zprávy o naší politické práci za hranicemi“ (str. 322). Myslím, že jak legionářům, tak i naší širší veřejnosti, byl by právě v této kapitole vítán posudek podrobnější a obsáhlejší. Píše-li na př. Masaryk, „že by nechtěl a nemohl hájiti všeho, co se po jeho odchodu v legiích stalo, nejen v politice, nýbrž také v strategii“ (str. 328), byl by konkrétním vytčením svého souhlasu a nesouhlasu jistě přispěl k vyjasnění různých otázek sporných, které přes všechny ankety a dosavadní výklady stále ještě nemohou dojíti, zejména v legionářských kruzích, uspokojivého vyřešení.

Anabase a celá poslední perioda našich legií v Sibiři byla ovšem jak pro naši osvobozenskou akci, tak i pro naši posici při mírovém jednání nesporně úspěšná. To má patrně Masaryk na mysli, pravili, že „v celku věc dopadla dobře a lépe, než nejen naši nepřátelé, nýbrž i naši spravedlivější kritikové dovozovali“ (str. 329).

Ducha ruských legií neposuzuje však Masaryk jen podle hrdiných činů na bojišti, jež daly ovšem čsl. jménu největší slávu ve světě, ale ukazuje právem také na současnou činnost nevojenskou, projevivši se výrazně jak po stránce osvětové, hospodářské i organizační, a konečně též na ukázněný a spořádaný návrat kolem světa do vlasti, který byl rovněž pro ruské legie vysvědčením velmi pěkným.

Masaryk píše ve své knize, jak z uvedeného patrně, téměř výhradně jen o legiích ruských;⁸⁾ snad proto, že za svého pobytu na Rusi s těmito legiemi nejvíce srostl, osud jejich za zmatků ruské revoluce spoluprožíval a mohl tak i v maličkostech proniknouti do života našich vojáků. Teprve v následující kapitole mluví o všech složkách našeho zahraničního vojska a objasňuje jejich politický a mezinárodní význam. Především ukazuje na postavení našich legií k armádám Dohody. Krátce jen zmiňuje se o vývoji tohoto postavení, odlišného podle různých států, a konečné stadium vývoje vykládá těmito slovy: „Naše vojsko bylo, třebaže částí spojenecké armády, vojskem autonomním, podřízeným Národní radě. Já jsem byl vrchním velitelem, po případě diktátorem armády, jak to prohlásil⁹⁾ hoši v Rusku, ale ovšem ne vojevůdcem; moje postavení odpovídalo poměru suverénů k armádě, vedené svými vůdci a úřady. Ti vůdcové v daném případě byli generálové francouzští, italští, ruští“ (str. 333). Zahraniční armáda, vedená Národní radou, byla jednotná. Proto také generál Janin byl generalissimem všech našich legií. Úkol jeho na Sibiři byl těžký; generál Janin jednal však po osobní dohodě s Masarykem, u něhož se ve Washingtonu cestou do Sibiře zastavil a plnil tento úkol, podle Masaryka, „loyálně a s rozvahou“ (str. 334). V těchto slovech možno snad viděti i Masarykovo uznání našemu vojenskému vedení v Sibiři, jež pracovalo v souhlase s direktivami Janinovými.

Ke konci této kapitoly, jednající opět cele o legiích, uvádí Masaryk několik statistických dat. Číslice označuje však jen za přibližné a kombinované podle zpráv, nastřádaných do února roku 1923.

Počet ruského vojska odhadnutý na 92.000 (str. 336) pokládám za přehnaný. Podle záznamů repatriačních, které jsem dostal

⁸⁾ O ostatních legiích jsou ve „Světové revoluci“ zmínky jen nepatrné. Tak na př. na str. 223, 255—7 (organisování legií francouzských a hlavně italských), str. 440 (návštěva v Darney). Masaryk omezuje se tu jen na konstatování věcí již známých.

v roce dvacátém prvním, vrátilo se do vlasti z ruských legií jen 56.459 vojáků; celkový počet ruských vojáků byl by tedy (i s padlými, zůstavšimi na Rusi a pod.) mnohem menší než počet uvedený ve „Světové revoluci“. Snad kancelář legií mohla by dáti statistiku úplnou a oficiální!

Masarykova kniha nepřinášá, jak jsme již poznali, jen vzpomínky na prožitou dobu osvobozené akce, nýbrž také úvahy a závěry autorovy, čerpané z nepřeberné spleti dějinných událostí, nakonec pak poučení a program do budoucna. Přirozeno, že i v těchto částech knihy mluví se hojně o legiích, o válce vůbec i o branné moci republiky. Již z chronologického přehledu významných historických událostí zahraniční akce, uvedeného na str. 337—357, je jasně patrné, a Masaryk to ještě zdůrazňuje, že „naše propagační a diplomatická akce byla doplňována akcemi vojenskými a že z vojenské akce vyrůstala“ (str. 337). Tím řečeno jest také základní stanovisko, z něhož Masaryk vychází při hodnocení jednotlivých složek, jež daly vznik naší svobodě. Souhlasí s presidentem Poincaré, že jsme si samostatnost vybojovali na Sibiři, ve Francii, v Itálii (str. 447), zásluhy legií v osvobozené akci řadí na místo první (str. 448) znovu jich vzpomíná, když mluví o Národní radě a jejím vlivu, rostoucím právě vojenskými úspěchy legií, cituje krásná slova z Rašínova manifestu k národu 28. října 1918, o slavných dějinách národních, „vyvrcholivších v nesmrtelné výkony čsl. legií na západním bojišti a v Sibiři,“ cituje dále Staňkovu řeč, pronesenou ještě ve Vídni 2. října 1918, kterak čsl. národ bude proti vůli Rakouska zastoupen na mírové konferenci, jako pomocník Dohody, představiteli zahraničních legií... (str. 469).

Víme také, jak Masaryk byl na své vojáký hrdý, jak připomínal ještě za hranicemi význam legionářů v budoucí, osvobozené vlasti, jak nazýval je „elitou národa...“ Vojsku bylo zapotřebí duchovní autority a v Masarykově osobě se mu jí dostalo zajisté nejšťastněji. Vedlo by daleko vzpomínati na tomto místě veliké oddanosti a naprosté víry, kterou měli všichni legionáři bez rozdílu ve vůdčí osobnost Masarykovu. Slova, tak často opakovaná o „tatíčkově Masarykovi byla stoprocentní pravdou... Ohromný vliv Masarykovy autority na vojsko byl zřejmý i našemu prostředí nelegionářskému, byl pocítován zejména mezi ruskými lidmi. Kolikrát, pamatuji se, žalovali ruští inteligenti za naší anabase, na nepřízeň osudu, že neměli mezi sebou muže takové velikosti a všenárodní autority, kolem něhož mohl by se spojit ruský národ ve víru revoluce, jako byl náš Masaryk!

Je zajímavé pozorovat a učit se z dějin, jak v kritických chvílích právě demokracie zatouží po silném jedinci, jak přímo volá po jeho diktatuře... Dočasnou diktaturu připouštěl a schvaloval také Masaryk. Ve své knize několikrát připomíná, kterak vojáci sami, ruská brigáda, prohlásila jej v březnu roku 1917 diktátorem⁹⁾ a při výkladu o demokracii a diktatuře (str. 572—5) uvádí dokonce celý promyšlený plán diktatorské vlády, jež by byla dočasně nutná, zejména pro konec války a pro první dobu výjimečných poměrů i ve vlasti. Již ve svém rozhovoru s Wilsonem naznačil Masaryk, jak by si představoval nejlepší zakončení války: má-li býti Německo vojensky skutečně zničeno, jest nutno, aby

⁹⁾ Na vysvětlenou dlužno dodat, že stalo se tak jediné pod vlivem ruské revoluce, podle Kudelova svědectví také trochu demagogií pluk. Mamontova. (Viz Kudelovu knihu „Masaryk a čsl. vojsko na Rusi“, str. 45.)

vítězné vojsko Dohody vtrhlo do německé říše (str. 370). A ve spojení s touto hlavní myšlenkou rozvíjel pak Masaryk další plány činnosti našich legií a případně i plán dočasné diktatury v Československu: „Pro případ, že by všechny legie byly sjednoceny ve Francii,“ praví Masaryk, „byla dána možnost, dostat se se spojeneckou armádou do Německa. Vítězná Dohoda mohla diktovat mír v Berlíně tak, jak Němci diktovali mír v Paříži a Versailles... Představoval jsem si, že bychom se dostali do hlavního města Německa a odtud pak že by celá armáda byla převedena domů. Plán nebyl ani po kapitulaci Centrálních Mocností fantastický; Foch se chtěl dostat na Rýn a dokonce pomýšlel na to, z Prahy udělat oporný bod proti Němcům, zejména pro osvobození Poláků. Za této situace byla by snad v obnoveném státě dočasná diktatura bývala nutná, než by byly položeny řádně provedenými volbami právní základy konstituční...“ (str. 574).

Tento vojenský plán Masarykův, návrát legií přes Berlín do vlasti,¹⁰⁾ jest jistě překvapením nejen pro naši veřejnost, ale i pro legionáře samé. Jest však jen novým dokladem toho, jak do důsledků promyslel Masaryk naši revoluci brannou a jak nekompromisně chtěl zničit vojenskou moc nepřítele, kterého právem pokládal za hlavního vinníka světové války.

A tu jsme u důležitého místa knihy, u výkladu o vině na válce. „Pruský germanism zavinil světovou válku,“ píše Masaryk, „a je za ni mravně odpovědný, třebaže režim rakousko-uherský je spoluvinen a v jistém smyslu více vinen“ (str. 426). Válka nebyla Masarykovi jen otázkou vojenství a politiky, nýbrž také otázkou mravní (str. 380). Jeho filosofie války, že boj ústředních mocností se spojenci byl bojem theokracie s demokracií (str. 433) a že vývoj jde na celé čáře proti starému režimu předválečnému (str. 473), jest logickým závěrem Masarykovy filosofie dějin a v pravdě českým hlasem, jenž bude slyšen a vážen i na foru světovém.

Při této příležitosti vysvětluje Masaryk též řadu znaků, vypozařovaných z vývoje současného lidstva a z chodu světové války; ukazuje zejména, jak moderní militarism a stupňovaný počet sebevražď vyrůstá ze společné základny, z chorobného stavu mravního a duchovního, jímž se vyznačuje naše přechodní doba: „Moderní člověk trpí sebevražedností chorobnou z neenergie, z umdlenosti, z úzkosti, prýšticí z duchovní a mravní osamocenosti, z neplodného velíkášství, z nadčlověctví. Militarism je pokusem toho nadčlověka, uniknout té své chorobě, ale není to než stupňováním choroby. Národ myslitelů a filosofů má největší počet sebevražď, má nejdokonalejší militarism a způsobil světovou válku“ (str. 423—4). Jedním z důkazů této teorie jest uvedena i ta okolnost, že inteligence nebyla co do bojovnosti zastíněna ve válce venkovany a dělníky, naopak že byla ve válce vedoucí. Toho si Masaryk všiml již za válek balkánských (str. 423). Zvláštní ráz světové války byl v tom, že válčily masy, národy, proto uplatnily se v ní i vlastnosti těchto válčících národů (str. 424). Francouzové svou strategií a taktikou předčili Němce, kteří právě „svým prusáctvím, t. j. vnějším pořádkem a svým mechanismem, jsou vojensky Francouzů slabší“ (str. 398). Pruský militarism se neosvědčil: „Absolutistický monarchism byl i vojensky poražen demokracií“ (str. 401).

¹⁰⁾ Podtrhuje autor tohoto článku.

¹¹⁾ „Pruský germanism“ jest v tomto případě totožný s imperialistickým militarismem. Srovnej „Světovou revoluci“ str. 80 a násl.

Jak již z těchto výňatků a citátů patrně, přináší Masarykova kniha nejen ucelenou teorii světové války a vojenství vůbec, nýbrž i tolik námětů k přemýšlení a ku přezkoušení ustálených již pojmů, že zejména naše mladá generace vojenská bude z ní čerpat hojně zdroje k novému a hlubšímu posuzování válečných problémů doby přítomné i budoucí.

Opravdává demokracie a svoboda, jež pronikaly celý náš boj o národní osvobození a v jejichž jménu jsme i cíle svého dosáhli, jsou — nejstručněji řečeno — podle Masarykova odkazu, programem pro život obnoveného státu v budoucnosti. Touto ideou musí být ovšem proniknuty všechny složky státního života, tedy i armáda, která jako dědic zahraničních legií, jest útvarem čistě naším, od rakouského vojenství zcela odlišným. Správně jistě praví Masaryk při srovnání čsl. státu s Amerikou, že „náš stát ani nemůže být nedemokratickým. Jako nemáme dynastie a národní šlechty, nemáme tradice starého militaristického vojska...“ (str. 532). Politika důsledně demokratická nemůže být nacionálně šovinistická. Ovšem majoritní princip demokracie dává naší armádě, zrovna tak, jako státu, její armádní řeč českou (slovenskou) (str. 528).

V posledních kapitolách ještě jednou se vrací Masaryk k našemu zahraničnímu odboji a k činnosti legií. Při výkladu o programu humanitním a nacionalismu staví se ostře proti názoru jednoho legionáře a zdůrazňuje opět své myšlenky, jimiž vedl a řídil naši osvobozenskou akci za hranicemi: „Bodáky našich legionářů se jistě počítaly, a sám jsem od počátku války o tyto bodáky usiloval; ale nikoliv ze šovinismu, nýbrž z přesvědčení, že máme plné právo k obraně, že naše samostatnost je ospravedlněna nejen mravně, nýbrž i právně, a že to, čeho hájíme, je kulturně cenné. Jen bodáky — to právě je stanovisko překonané a překonané právě světovou válkou; chtít v Anglii a v Americe operovat jen bodáky, byla by bývala krátkozrakost přímo vražedná. Celá naše zahraniční propaganda je vyvrácením šovinistického nacionalismu.“ (Str. 586.)

Cena Masarykovy knihy pro legie a vojenství nespočívá, jak jsme poznali, v tom, co bylo řečeno o vlastní historii legií po stránce organizačně politické i vojenské — bylo toho jistě mnohem méně než se všeobecně čekalo — ale nebylo také úmyslem autorovým, napsati historii legií nebo odboje. Vždyť i o svých osudech a příbězích sdělil tu Masaryk na mnohých místech méně, než bylo známo již odjinud. Za to neocenitelné jsou Masarykovy posudky o charakteru a významu legií, podané v širokém rámci naší účasti ve velikém konfliktu dvou světů, stejně jako jeho názory o vojenství a filosofická koncepcie světové války. V tom právě spočívá největší cena „Světové revoluce“, jako historického pramene pro kritiku našeho branného odboje v zahraničí, i jako Masarykova hlasu pro výzovu a ducha naší branné moci nynější. V tom jeví se ostatně i jednotná koncepce celé knihy: podati v duchu Masarykovy životní filosofie smysl událostí a formulovati závěry, jež kriticky chápané, mají být celým generacím programem.